

B

Tanári útmutató

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGALKOTÁS

6

TÖRTÉNELEM

Készítette
Hucskó Erzsébet

EMBER ÉS TÁRSADALOM MŰVELTSÉGTERÜLET

- 3 A lovagok élete
- 17 A tatárjárás
- 29 Mátyás király hadserege
- 40 A végvárrendszer kialakulása, élet a végvárakban

EDUCATIO KHT. KOMPETENCIAFEJLESZTŐ OKTATÁSI PROGRAM KERETTANTERV

A KIADVÁNY A NEMZETI FEJLESZTÉSI TERV HUMÁNERŐFORRÁS-FEJLESZTÉSI OPERATÍV PROGRAM 3.1.1. KÖZPONTI PROGRAM (PEDAGÓGUSOK ÉS OKTATÁSI SZAKÉRTŐK FELKÉSZÍTÉSE A KOMPETENCIA ALAPÚ KÉPZÉS ÉS OKTATÁS FELADATAIRA) KERETÉBEN KÉSZÜLT, A SULINOVA OKTATÁSI PROGRAMCSOMAG RÉSZÉKÉNT LÉTREJÖTT TANULÓI INFORMÁCIÓHORDOZÓ. A KIADVÁNY SIKERES HASZNÁLATÁHOZ SZÜKSÉGES A TELJES OKTATÁSI PROGRAMCSOMAG ISMERETE ÉS HASZNÁLATA.

A TELJES PROGRAMCSOMAG ELÉRHETŐ: WWW.EDUCATIO.HU CÍMEN.

FEJLESZTÉSI
PROGRAMVEZETŐ

KERNER ANNA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

SZAKMAI LEKTOR

DR. KALMÁR ZOLTÁN

© HUCSKÓ ERZSÉBET, 2008

© EDUCATIO KHT., 2008

RAKTÁRI SZÁM:

H-BSZE0603/T

A LOVAGOK ÉLETE

**A VERBÁLIS ÉS KÉPI
INFORMÁCIÓK ÁLTAL KÖZVETÍTETT TUDÁS
ÉRTELMEZÉSÉRE IRÁNYULÓ KÉPESSÉGFEJLESZTÉS**

MODULLEÍRÁS

A MODULOK CÉLJA	A verbális és képi információhordozók által közvetített tudás értelmezésére irányuló készségfejlesztés a 6. évfolyamos történelem tantárgyhoz kapcsolódóan narratív szöveg és képek segítségével. A szövegben található ok-okozati összefüggések felismertetése, a történelmi szakkifejezések megértése, használata, a történelmi idő fogalmának mélyítése a lovagkor történelmi időben való elhelyezésével.
IDŐKERET	2×45 perc
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	11–12 év (6. évfolyam)
MODULKAPCSOLÓDÁSI PONTOK	<p>Tágabb környezetben</p> <p>Tantervi kapcsolódások: magyar nyelv és irodalom 3., 4. évfolyam magyar irodalom 5., 6. évfolyam</p> <p>Kereszttantervi kapcsolódások: Információs és kommunikációs kultúra – a verbális információhordozók helyes használata, szövegalkotás Tanulás – tankönyvi és egyéb szövegek, képek önálló feldolgozása, megértése, felhasználása Emberismeret: a társadalmi hovatartozás fontosságának megbeszélése az adott korban</p> <p>Szűkebb környezetben</p> <p>A szövegértés- szövegalkotás fejlesztése a történelemtantárgyban Szociális kompetencia: nyitottság, kíváncsiság az emberi múlt az akkor élt emberek élete iránt. A közös munka értékteremtő voltának felismerése a csoportmunka során Magyar nyelv és irodalom: szótárhasználat</p> <p>Ajánlott megelőző tevékenységek: A földbirtokok kialakulása, a hűbériség, hűbéri lánc</p> <p>Ajánlott követő tevékenységek: A jobbágyok élete. A városok kialakulása</p>
A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS FÓKUSZAI	<p>A szövegértés- szövegalkotás kompetencia kiemelt fejlesztési feladatai:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a történelmi szöveg értő olvasása, értelmezése – a legfontosabb kézikönyvek használata – a képek jelentésének értelmezése, kreatív újraalkotása

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

A 6. osztályos történelemkönyvek szövegei komoly nehézségek elé állítják sok esetben még a jól olvasó gyerekeket is. A két óra célja, hogy egy viszonylag könnyebb történelmi szakszöveg elolvasásával, feldolgozásával együtt értelmezzék a hozzájuk kapcsolt képeket, lehetőség szerint differenciálásra felhasználva az SDT-n található anyagokat is.

A feladatok közül az önálló vagy csoportmunka előnyeit, hátrányait figyelembe véve válasszunk, a kooperatív módszerek közül egyet-kettőt felhasználva. Fontos azonban, hogy minden tanuló önállóan elolvassa a szöveget. Természetesen az órák egyes szakaszaiban indokolt a közös beszélgetés, a frontális osztálymunka. A szövegalkotási feladatok időigényessége miatt határoztuk meg az időkeretet két órában.

Ezen az órán is fontos az ismeretanyag közvetítése, csak most ezt összekapcsoltuk a szövegfeldolgozás, szövegalkotás képességének kiemelt fejlesztésével.

TÁMOGATÓRENDSZER

A kooperatív tanulással, a csoportmunkával kapcsolatos kiadványok ajánlottak a tanári felkészüléshez. Ezek bibliográfiája a kerettanterv és a koncepció mellékletében található.

Alapfelkészítés a szövegértés- szövegalkotás fejlesztésére (30 órás továbbképzés).

Tanácsadás: a szövegértés- szövegalkotás szakmai bizottságának igénybevétele.

Ajánlott folyóiratok: *História*, *Rubicon*

Ajánlott ismeretterjesztő könyvek:

100 állomás – 100 kaland Lovagkor (Lilliput, 2002)

Usborne Discovery Lovagok (Tioti, 2005)

Fegyverek és páncélok (Park, 1990.) Szemtanú sorozat

ÉRTÉKELÉS

A tanórán a részképességek fejlesztésének különböző fázisaiban:

- szöveges szóbeli értékelés a tanítás során minden lehetséges esetben,
- tanulói önértékelés az önálló munka ellenőrzésekor a feladatlap alapján,
- a csoportmunka értékelése,
- a feladatlap tanári értékelése.

MODULVÁZLAT

A sokféle felkínált tevékenység célja, hogy a feldolgozás menete különböző szempontokhoz illeszkedhessék. Az általunk szürkével jelölt mezők a bejárási útvonalat jelölik, természetesen az osztály összetételének képességeinek megfelelő differenciálási lehetőséggel. Világosabb szürkével a gyerekek haladási tempójának megfelelő, egymással párhuzamosan végzett, differenciált tevékenységeket jelenítettük meg.

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTEMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
I. A teljes szöveg áttekintése					
1. A cím értelmezése, az előzetes ismeretek felelevenítése, megbeszélése Mi várható a cím alapján? <i>A lovagok élete</i> A cím és a szöveg viszonyára vonatkozó előfeltevések megfogalmazása A meglévő ismeretek felelevenítése, megbeszélése: mit tudnak, tanultak, hallottak a lovagokról?	tájékozódás a szövegben	differenciálhatunk, hogy egyéni vagy csoportmunkát választunk-e, ha a csoportmunkát választjuk, a csoportok mindenképpen heterogének legyenek	frontális vagy csoportos, az osztály összetételének függvényében	beszámoló vagy közös megbeszélés	a szöveg, a feladatlap 1. feladata
2. A szöveg áttekintő olvasása, a kiemelések, képek megfigyelése, értelmezése A cím alapján kialakult előfeltevés újragondolása A kiemelt szavak, mondatok értelmezése	áttekintő olvasás	szóbeli megfogalmazás, lehetőleg önállóan, esetleg kis tanári segítséggel	egyéni vagy csoportos	közös megbeszélés vagy beszámoló	a szöveg, a feladatlap 2. feladata

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTÉMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
3. Kialakul az olvasási stratégia <i>Várható előfeltétel: a szöveg a lovakok páncéltartáról, címereikről, vátróikról és a lovggá válásról fog szólni</i>	Lényegkiemelés		frontális munka	közös megbeszélés	a feladatlap 3. feladata
II. A szöveg elolvasása					
A teljes szöveg olvasása Tanári bemutató olvasás Szempon: Milyen más címet adnál a szövegnek?	globális megértés		néma olvasással követik a tanulók a tanári felolvasást	beszámoló	
1. A szövegegységek olvasása, megértése A szöveg bekezdésenkénti újraolvasása csoportokban Kulcsszavak, egyszerű összefüggések, tételek, ok-okozati viszonyok megkeresése	információkeresés	a csoportok tagjai közötti differenciált feladatelosztás, vagy minden feladat önálló megoldása	önálló és/vagy csoportos munka	megbeszélés az azonos feladatot végzők között, majd a csoporton belül	feladatlap 4. feladat, szöveg
2. A szöveg vázlatának elkészítése	Lényegkiemelés	a csoportok közösen elkészítik a vázlatot, majd az egész osztály megbeszéli	csoportmunka, frontális munka	megbeszélés	feladatlap 5. feladat, a tanulók füzeté

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTÉMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
III. Szövegalkotás, a megértettek alkalmazása					
1. Fiktív szöveg alkotása Situációs gyakorlatok	a szövegértés alapján az új tudás integrációja, nyelvi kreativitás, a meglévő ismeretek ak- tívizálása, alkalmazko- dás a nyelvi szituációk- hoz, a logikai képességek fejlesztése	csoporton belüli dif- ferenciálás: mondat, illetve szövegalko- tás, önállóan, esetleg ke- vés tanári segítség- gel	heterogén portok	csoportos megb- szélés, előadás	a feladatlap 6., 7. fel- adata
IV. Összegzés, a megértettek felhasználása					
1. Narratív szöveg alkotása	önálló írásban	képességek szerinti differenciálás	egyéni munka, majd frontális	megbeszélés	feladatlap 8. feladat

A FELDOLGOZÁS MENETE

I. Globális megértés	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Az órai feladat meghatározása: A lovakok életével ismerkedünk a mellékelt szöveg alapján.</p> <p>A teljes szöveg áttekintése</p> <ol style="list-style-type: none"> A cím értelmezése Miről fogunk tanulni a cím alapján? Mit tudtok már erről a témáról? Tájékozódás a szövegben A kiemelt szavak, mondatok elolvasatása, értelmezése, jelentésük ellenőrzése az Értelmező kézisztárban A képek megfigyeltetése A képek alapján mit tudunk meg a lovakokról? <p>A teljes szöveg elolvasása Tanári bemutató olvasás Szempont: Milyen más címet adnál a szövegnek?</p>	<p>Megállapítják, mi lesz a szöveg témája. Felelevenítik eddigi ismereteiket a feladatlap 1. feladata segítségével. A kiemelt részek olvasása, megbeszélése a feladatlap 2. és 3. feladata alapján</p> <p>A képek megmutatják, hogy a lovagi címereken található ábrák többletjelentéssel bírtak. A fentiek alapján kialakul az olvasási stratégia: várhatóan a lovakok életéről szól a szöveg.</p> <p>Követik a tanári felolvasást.</p>
II. A szövegegységek olvasása, megértése	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Az osztály heterogén négyfős csoportokra bontása. A szöveg felosztása a csoport tagjai között. Minden csoportban egy-egy fő ugyanazt a szövegrészt olvassa.</p> <p>A feladatlapon a szövegrészekhez kapcsolódó feladatok megoldása. (Ha lehetőség van rá, használják az SDT várokhöz, lovagi öltözethez kapcsolódó részeit SDT történelem + középkori Európa.)</p> <p>A szakértői mozaik módszerének megfelelően a csoportok azonos szövegrészt elolvasó tagjai megbeszélnek a feladatmegoldásaikat, ha szükséges tanári segítséggel.</p> <p><i>Szakértői mozaik: az új ismeretet tartalmazó szöveget négy részre osztjuk. A csoport minden tagja más-más szövegrészt kap. Mindenki egyénileg elolvassa a kapott szöveget. Ezután az azonos részt elolvasók összeülnek, és megbeszélnek a feladat megoldását. Majd mindenki visszamegy a csoportjába, és megtanítja saját feldolgozott anyagát a többieknek.</i></p>	<p>A kijelölt rész önálló olvasása</p> <p>Írásbeli feladat a feladatlapon (4. feladat) (Lehetőség szerint internethasználat)</p> <p>Az azonos szövegrészt elolvasó tanulók megbeszélnek a 4. feladat megoldásait.</p>

TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>A megoldások megbeszélése után a csoportokon belül ismertetik a tanulók a feladataik megoldását.</p> <p>A vázlat közös elkészítése a csoporton belül, majd közös megbeszélés.</p> <p>Fontos a szakértői mozaik és a csoportmunka azonnali értékelése.</p>	<p>A csoport közös munkája</p> <p>A csoport közös munkája a feladatlap 5. feladata alapján, majd frontális osztálymunka.</p>
III. Szövegalkotás, a megértettek alkalmazása	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>A szövegben található címereket ábrázoló képek közül ki kell választani, melyeket használnák fel a csoport címerének megtervezéséhez. A választásukat meg kell indokolniuk. (Ha van idő rá, akkor a címet meg is tervezhetik és le is rajzolhatják a csoportok.)</p> <p>Lényeges elem, hogy a választásukat elfogadhatóan meg tudják indokolni.</p> <p>Szituációs gyakorlat: Egy apa elviszi a fiát egy híres lovaghoz, és azt kéri, neveljen lovagot belőle. A jelenet eljátszásánál lényeges, hogy a csoport minden tagja kapjon szerepet, a párbeszéd pedig a lehetőségekhez képest jól szerkesztettek legyenek.</p>	<p>A csoport közös munkája a feladatlap 6. feladata alapján</p> <p>A csoport közös munkája a feladatlap 7. feladata alapján</p>
IV. Összegzés, a megértettek alkalmazása	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Önálló szövegalkotás írásban</p> <p>Nagyon fontos a feladatlap ellenőrzése, a szövegalkotási feladat szóbeli értékelése</p>	<p>Önálló munka a feladatlapon (8. feladat)</p>

A LOVAGOK ÉLETE

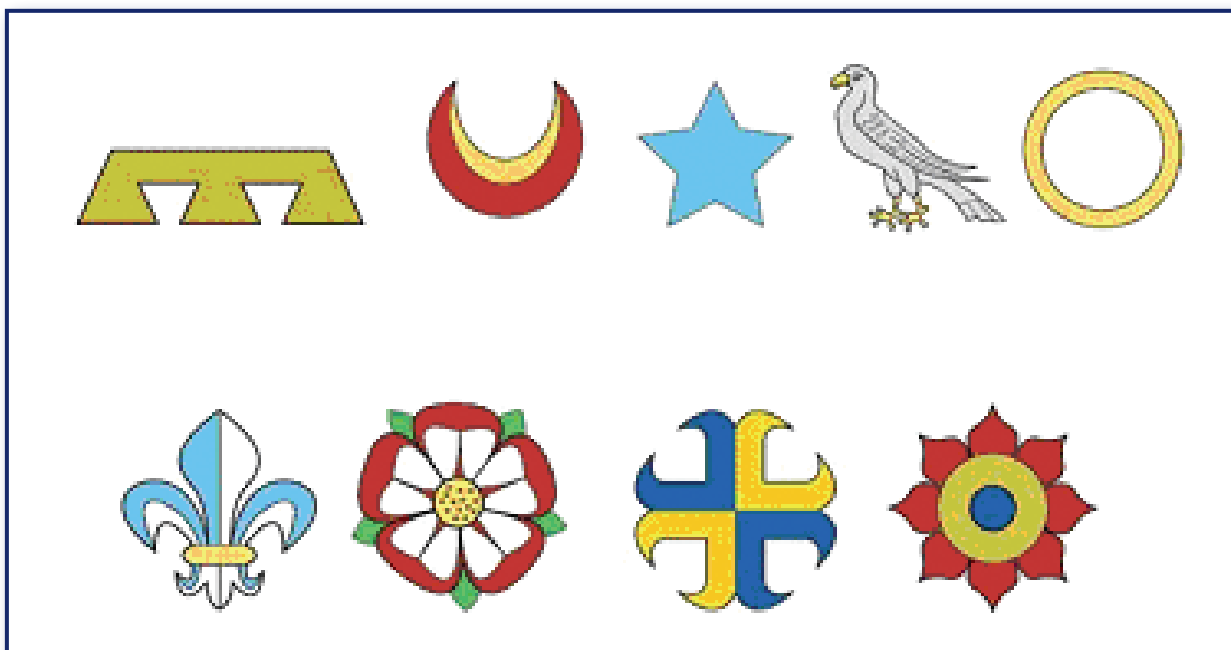
Már a frankok idején is beszélhetünk lovagi viseletről, fegyverzetről. Az általánosan ismert, hagyományos lovagi életmód és viselet azonban **1000 táján alakult ki**. Ekkor vált általánossá a vértezett lovon ülő, tetőtől talpig páncélba öltözött harcos.

A lovagok eleinte **sodronypáncélt** viseltek, amely több ezer egymásba kapcsolt vasgyűrűből állt. Ez megvédte őket a kardcsapástól, de az erős ütésektől nem, amelyek így sokszor összezúzták csontjaikat. A fejre mért ütés könnyen lehetett halálos, ezért sisakot, **sodronycsuklyát és bélelt fejfedőt** hordtak.

Mivel egyre veszélyesebb fegyverek jelentek meg, a lovagoknak olyan páncélra volt szükségük, amely nagyobb védelmet biztosított számukra. Ezért sodronypáncéljuk egy részét fémlemezekkel kezdték helyettesíteni. Később a páncél csaknem teljesen

egymáshoz illesztett fémlemezektől állt. Ez volt a **lemezpáncél**. A páncél viselése közben a lovagoknak be kellett hajlítaniuk karjukat, lábukat, ezért biztosítani kellett a könyök és a térd mozgását. Ezt úgy oldották meg, hogy a könyököt és a térdet borító páncél sok egymást fedő darabból állt. Ezeket lazán illesztették egymáshoz, hogy mozgás közben a lemezek a lovaggal együtt mozoghassanak. Az ehhez a páncélhoz tartozó sisakok teljesen elfedték a fejet, az arcot és a nyakat.

A lovagokat, ha teljes páncélzatot viseltek, nehéz volt felismerni. Ezért színeket, mintákat festettek a pajzsokra. Ezek a **címerek**, a rajtuk lévő színeknek, ábráknak néha külön jelentésük volt, amelyek ma már a legtöbbször nehezen értelmezhetők. Ezek országonként és koronként változtak.

Néhány példa a leszármazási jelekre. Első sor balról jobbra: legidősebb fiú, második fiú, harmadik fiú, negyedik fiú, ötödik fiú. Második sor: hatodik fiú, hetedik fiú, nyolcadik fiú, kilencedik fiú.

fekete háttér: gyász

török: igazságosság
vagy becsületmedve: erő vagy
ravaszság

méh: eredményesség

kék háttér: igazság

sárkány: védelem
vagy bátorság

vörös: erő

oroszlán: erő vagy
bátorság

holdak: hatalom

egyszarvú: merészség

arany háttér: nagy-
lelkűség

A lovagok főleg **várakban éltek**, családjukkal és szolgálóikkal együtt. Kezdetben ezek magányos **lakótornyok** voltak, amelyek épülhettek ugyan kőből, de legtöbbször fából készültek. Később a lakótornyokat kőfallal vették körül, majd a várat tovább bővítették bástyákkal, lakóházakkal, kápolnával. A várak lakóinak ellátását műhelyek, konyhák, raktárak, pincék biztosították. (S)

Tizenöt évbe is beletelhetett, míg valaki lovaggá vált. A jövőbeli lovagok képzése hat-hétéves korukban kezdődött. A fiatal lovagjelölteket apródoknak nevezték, és alapvető harci kiképzésben részesültek. Megtanították őket az egyszerű házi munkákra és a viselkedés szabályaira is. Tizennégy éves koruk táján fegyvernökké váltak, és megtanultak bánni az igazi fegyverekkel. Huszonegy éves koruk táján, ha már ügyesen harcoltak, és megengedhették maguknak a szükséges

felszerelés megvásárlását, lovaggá üthették őket. Voltak, akik életük végéig fegyvernökök maradtak, mert pénzükből nem futotta saját páncélra és lóra, a felszerelés ugyanis sokba került.

Nagy Károly idején egy pajzs és egy lándzsa két-két, egy sisak vagy lábvért hat, egy kard hét, egy pikkelypáncél tizenkettő, egy csatamén szintén tizenkét szarvasmarha árába került. **Egy harcos felszerelése tehát anynyi szarvasmarha árával volt egyenlő, amely akár egy közepes méretű falu teljes szarvasmarha-állományát jelentette.** Ráadásul ebbe az összegbe nem számoltuk bele a lovagot kísérő egy-két fegyverhordozó felszerelését és eltartását, a váltólovakat, az élelmet és a takarmányt szállító ökrösszekereket, a személyes holmikat. A lovagoknak viselniük kellett a lovagi életmód – vadászat, lovagi tornák, multságok – költségeit is.

FELADATLAP

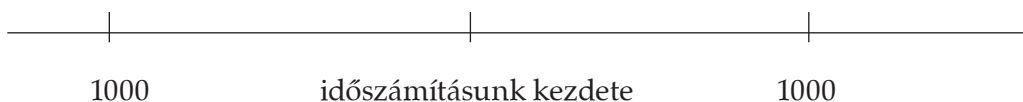
Ráhangelődés, a teljes szöveg áttekintése

1. Olvasd el a szöveg címét, és válaszolj szóban a következő kérdésekre!

- Milyen jelentéseit ismered a lovag szónak?
(Történelmi fogalom, viselkedésmód)
- Nézd meg az *Értelmező kéziszótárban* a szó jelentését!
- Mit hallottál, olvastál eddig a lovagokról?
(A tanulók legfontosabb ismereteit érdemes csak megbeszélni ráhangelődésképpen.)

2. Olvasd el a kiemelt szavakat, mondatokat!

- Jelöld az időszalagon: 1000!

- Mit jelent szerinted: sodronypáncél, lemezpáncél, címer, lakótorony? Ha nem tudod, nézz utána az *Értelmező kéziszótárban*! Egy-két mondatban írd le a jelentésüket!

(Ha nincs elegendő szótár, a szócikkek fénymásolása is elképzelhető.)

Sodronypáncél: apró fémkarikákból összeállított ing.

Lemepáncél: egybefüggő fémlapokból készített ruha.

Címer: színes, pajzs alakú tárgy, jelzi, ki melyik családba tartozik.

Lakótorony: négyszög alapú, több emelet magas épület. Védelmi célokat szolgál.

- Véleményed szerint valóban szükség volt tizenöt évre, hogy valaki lovaggá válhasson? Válaszodat indokold meg!

Igen, mert a fegyverforgatást, a lovaghoz méltó viselkedést magas szinten meg kellett tanulniuk.

Nem, mert már otthon is tanulta a viselkedés szabályait, a fegyverforgatást. Ezért sokkal rövidebb idő is elegendő lett volna. Az ura csak kihasználta az erejét, a fegyverforgató tudását.

- Szerinted a társadalom melyik csoportjába tartoztak a lovagok, és miért?

A gazdagok, a földesurak közé, mert a lovagi öltözet nagyon sokba került.

3. Az eddig megbeszéltek alapján fogalmazd meg szóban, miről fog szólni a szöveg!

A szöveg a lovagok öltözetéről, lakhelyükről, címereikről és a lovaggá válásról fog szólni.

A teljes szöveg elolvasása

4. Olvasd végig a szöveget vagy a számodra kijelölt szövegrészletet, és válaszolj a kérdésekre!

I. A szöveg 1., 2., 3. bekezdése

a) Mi a különbség a sodronypáncél és a lemezpáncél között?

A sodronypáncél több ezer egymásba kapcsolt vasgyűrűből állt, míg a lemezpáncél csaknem teljesen egymáshoz illesztett fémlapokból.

b) Miért vált általánossá a lemezpáncél?

Az egyre veszélyesebb fegyverek miatt a lovagoknak nagyobb védelemre volt szükségük.

c) Hogyan biztosították a lovagok karjának, lábának szabad mozgását?

A könyököt, térdet borító lemezpáncél sok egymást fedő lemezből áll, ezeket lazán illesztették egymáshoz, hogy könnyen mozoghassanak.

d) Miért bélelték ki a sisakot?

Kényelmesebb legyen, felszívja az izzadságot.

e) Oldd meg az SDT feladatát, „öltöztess fel” a lovagot! Ha erre nincs lehetőséged, húzd alá a következő versrészletben a lovagi fegyvereket, kellékeket!

„Hárman sem bírnatok súlyos buzogányát,

Parittyaköveit, öklelő kopjáját;

Elhúlnétek, látva rettenetes pajzsát,

És kit a csizmáján viselt, sarkantyúját.”

(Arany János: Toldi)

Az SDT-n található feladatnak ott megtalálható a megoldása.

II. A szöveg 4., 5. bekezdése és az ábrák

a) Mi a címer használatának az oka?

A teljes páncélzatot viselő lovagot nehéz volt felismerni.

b) Mi mindent jelképezhettek a címereken található ábrák?

A lovagok vélt vagy valódi tulajdonságait, származásukat, helyüket a családon belül.

c) Hol éltek a lovagok?

Lakótoronyokban, várakban.

d) Mi a különbség a lakótorony és a vár között?

A lakótorony egyetlen épület, a várban már vannak lakóházak, bástyák, kápolna.

e) Ha lehetőséged van rá, oldd meg az SDT várakhoz kapcsolódó feladatait!

A feladat megoldása megtalálható számítógépen.

III. A szöveg 6. bekezdése

a) A szöveg alapján írd le, kit nevezünk az apródnak!

Az apród hat-hétéves fiú, akinek megkezdődött a lovaggá nevelése.

b) A szöveg alapján írd le, ki volt a fegyvernök!

Az apródkorból már kinőtt, tizennégy év körüli fiú, aki már komoly fegyveres képzést kapott.

c) Képzeld el, hogyan telhetett egy apród napja! Írd le az általad kitalált napirendet!

Az értékelés alapja az ötletesség mellett az, hogy mennyire használta fel a tanuló az olvasott ismereteket. Pl. mennyi időt szán az apród, illetve a fegyvernök a fegyverforgatás, a viselkedés megtanulására? Tanulnak-e egyéb ismereteket? A fegyvernök elkíséri-e urát valahová?

IV. A szöveg 7. bekezdése

a) Az eddigi adatok felhasználásával készíts „kölségvetést”!

Hány szarvasmarha árába kerülhetett a lovag felszerelése? 47 db.

b) Honnan származhatott a lovag bevétele?

A családjától, egy-egy hadjárat hasznából.

Vázlatkészítés**5. Írd le a szöveg vagy az általad olvasott rész vázlatpontját, vázlatpontjait!**

Egy lehetséges változat:

- I. 1000 táján alakult ki a mai értelemben vett lovagi viselet, fegyverzet.
- II. A lovagok legfontosabb eszközei: sodronypáncél, később lemezpáncél, sisak, sodronycuklya, bélelt fejfedő.
- III. A lovagok a ruhájukon címert viseltek, hogy felismerjék őket.
- IV. Lakóhelyük a lakótorony, később a vár.
- V. A lovaggá válás hosszú folyamat: a fiú előbb apród, majd fegyvernök lett.
- VI. A felszerelés, a lovagi életmód nagyon sokba került.

Szövegalkotás, a megértettek alkalmazása**6. Címertervezés – Beszéljétek meg, hogy a szövegben található címereket ábrázoló képek közül melyeket használnátok fel a csoport címerének megtervezéséhez! Választásotokat indokoljátok is meg!**

Az indoklásnál fontos, hogy minden csoporttag véleménye, egyénisége „benne legyen” az elképzelt címerben.

7. Képzeljétek el, és játsszátok is el a jelenetet: egy apa elviszi a hatéves fiát egy lovaghoz, hogy fogadja magához, és neveljen belőle lovagot!

A csoport együttműködését, a párbeszédet szerkesztettségét figyeljük, értékeljük: pl. milyen indokokat hoz fel az apa, miért ehhez a lovaghoz viszi a fiát. Milyen emberré nevelje a fiút a lovag?

Összegzés, a megértettek felhasználása

8. Írd le a történetet: egy idős lovag elmeséli életét az apródoknak!

Az az igazán jó megoldás, ha a tanulók az órán elhangzottakat és az előzetes ismereteiket ötvözni tudják. A gyerekek írnak arról, hány évig volt apród, fegyvernök. Milyen csatákban vett részt? Amikor már lovag volt, ő foglalkozott-e a gyerekek nevelésével?

A TATÁRJÁRÁS

AZ OK-OKOZATI ÖSSZEFÜGGÉSEK
MEGTALÁLÁSA, ÉRTELMEZÉSE NARRATÍV
TÖRTÉNELMI SZÖVEG ÉS FORRÁS ALAPJÁN

MODULLEÍRÁS

A MODULOK CÉLJA	A verbális és képi információhordozók által közvetített tudás értelmezésére irányuló készségfejlesztés a 6. évfolyamos történelem tantárgyhoz kapcsolódóan narratív szöveg, források grafikonok, táblázatok használatával. A szövegben található ok-okozati összefüggések felismertetése, a történelmi szakkifejezések megértése, használata, a történelmi idő fogalmának mélyítése. A térkép használata.
IDŐKERET	2×45 perc
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	11-12 év (6. évfolyam)
MODULKAPCSOLÓDÁSI PONTOK	<p>Tágabb környezetben</p> <p>Tantervi kapcsolódások: magyar nyelv és irodalom 3., 4. évfolyam magyar irodalom 5., 6. évfolyam</p> <p>Kereszttervi kapcsolódások: Információs és kommunikációs kultúra – a verbális információhordozók helyes megfelelő használata, szövegalkotás Tanulás – tankönyvi és egyéb szövegek, grafikonok, táblázatok önálló feldolgozása, megértése, felhasználása Emberismeret: az erkölcsi tartás és erő hatása egy nép történelmére</p> <p>Szűkebb környezetben</p> <p>A szövegértés-szövegalkotás fejlesztése a történelem tantárgyban Szociális kompetencia: nyitottság, kíváncsiság az emberi múlt, az akkor élt emberek élete iránt. A történelmi személyiségek jelentőségének felismerése Magyar nyelv és irodalom: szótárhasználat és kézikönyvhasználat</p> <p>Ajánlott megelőző tevékenységek: II. András uralkodása, az aranybulla</p> <p>Ajánlott követő tevékenységek: Az ország újjáépítése, az utolsó Árpád-házi királyok uralkodása</p>
A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS FÓKUSZAI	<p>A szövegértés-szövegalkotás kompetencia kiemelt fejlesztési feladatai:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a történelmi szöveg értő olvasása, értelmezése – a legfontosabb kézikönyvek használata – a grafikonok táblázatok értelmezése

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

A 6. osztályos történelemkönyvek szövegei komoly nehézségek elé állítják sok esetben még a jól olvasó gyerekeket is. A két óra célja, hogy egy történelmi szakszöveg, korabeli forrás elolvasásával együtt értelmezzék a hozzájuk kapcsolódó grafikonokat, táblázatot, lehetőség szerint a SDT-n található anyagokat.

A feladatok közül az önálló vagy csoportmunka figyelembevételével válasszunk, a kooperatív módszerek közül egyet-kettőt felhasználva. Fontos azonban, hogy minden tanuló önállóan elolvassa a szöveget. Természetesen az órák egyes szakaszaiban indokolt a közös beszélgetés, a frontális osztálymunka. A szövegalkotási feladatok időigényessége miatt határoztuk meg az időkeretet két órában.

Ezen az órán is fontos az ismeretanyag közvetítése, csak most ezt összekapcsoltuk a szövegfeldolgozás, szövegalkotás képességének kiemelt fejlesztésével.

TÁMOGATÓRENDSZER

A kooperatív tanulással, a csoportmunkával kapcsolatos kiadványok ajánlottak a tanári felkészüléshez. Ezek bibliográfiája a kerettanterv és a koncepció mellékletében található.

Alapfelkészítés a szövegértés- szövegalkotás fejlesztésére (30 órás továbbképzés)

Tanácsadás: a szövegértés- szövegalkotás szakmai bizottságának igénybevétele

Ajánlott folyóiratok: *História*, *Rubicon*

Ajánlott ismeretterjesztő könyvek:

Árpád örökében (Officina Nova, 1996.) Új képes történelem sorozat

Varga Domonkos: *Mogyeriktől Mohácsig* (Tankönyvkiadó, 1992.)

Lengyel Dénes: *Régi magyar mondák* (Móra, 1971.)

Hegedűs Géza: *Korona és kard* (Móra, 1967.) Régi képes történelem sorozat

ÉRTÉKELÉS

A tanórán a részképességek fejlesztésének különböző fázisaiban:

- szöveges szóbeli értékelés a tanítás során minden lehetséges esetben,
- tanulói önértékelés az önálló munka ellenőrzésekor a feladatlap alapján,
- a csoportmunka értékelése,
- a feladatlap tanári értékelése.

MODULVÁZLAT

A sokféle felkínált tevékenység célja, hogy a feldolgozás menete különböző szempontokhoz illeszkedhessenek. Az általunk szürkével jelölt mezők egy lehetséges bejárási útvonalat jelölnek. Világosabb szürkével a gyerekek haladási tempójának megfelelő, egymással párhuzamosan végzett, differenciált tevékenységeket jelenítettük meg.

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSEGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTEMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
I. A teljes szöveg áttekintése					
1. A cím értelmezése, az előzetes ismeretek felelevenítése, megbeszélése <i>Mit tudunk a tatárjárásról?</i> A cím és a szöveg viszonyára vonatkozó előfeltevések megfogalmazása A meglévő ismeretek felelevenítése, megbeszélése: mit tudnak, tanultak, hallottak a tatárokról, a tatárjárásról?	tájékozódás a szövegben	ha a csoportmunkát választjuk, a csoportok mindenképpen heterogének legyenek	frontális vagy csoportos, az osztály összetételének függvényében	beszámoló vagy közös megbeszélés	a szöveg, a feladatlap 1., 2. feladata,
2. A szöveg áttekintő olvasása, a kiemelések, grafikonok, a táblázat megfigyelése, értelmezése A cím alapján kialakult előfeltevés újragondolása A kiemelt szavak, mondatok értelmezése	áttekintő olvasás	szóbeli megfogalmazás – lehetőleg önállóan, esetleg kis tanári segítséggel	egyéni vagy csoportos	közös megbeszélés vagy beszámoló	a szöveg, a feladatlap 3., 4., 5. feladata, <i>Idégen szavak szótára,</i> <i>Ki kicsoda</i> <i>a tört.-ben?</i>

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTEMÉNY
			MUNKA- FORMÁK	MÓDSZEREK	
3. Kialakul az olvasási stratégia <i>Várható előfeltétel: a szöveg a tatárrokról, a tatárjárásról, a muhi csatáról, a tatár pusztításról fog szólni.</i>	Lényegkiemelés		frontális munka	közös megbeszélés	
II. A szöveg elolvasása					
A teljes szöveg tanári felolvasása Szempont: Milyenek témájuk, keletkezésük ideje szerint a különböző betűtípussal írt szövegek?	globális megértés		néma olvasás a tanári felolvasással párhuzamosan	beszámoló	
1. A szövegegységek olvasása, megértése A szöveg részenkénti elolvasása, kulcsszavak, egyszerű összefüggések, tételek megfogalmazása egyénileg, illetve párokban	információkeresés	írásbeli feladatmegoldás	páros és önálló munka, végül frontális	megbeszélés a párok tagjai között, majd az osztályon belül	feladatlap: 6., 7., 8., 9., 10. feladat, szöveg, kártyák, történelmi atlasz
2. A szöveg vázlatának elkészítése	Lényegkiemelés	egyéni feladatmegoldás	egyéni és frontális munka	közös értékelés	feladatlap: 11. feladat

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTÉMÉNY
			MUNKA- FORMÁK	MÓDSZEREK	
III. Szövegalkotás, a megértettek alkalmazása					
Érvelő szöveg alkotása Történelmi személyek jellem- zése elsősorban cselekedeteik- kel	a szövegértés alapján az új tudás integrációja, nyelvi kreativitás, a meglévő ismeretek aktivizálása, alkalmaz- kodás a nyelvi szituációkhoz	csoporton belüli dif- ferenciálás: mondat- illetve szövegalkotás	csoportmunka heterogén csoportokban	csoportos, majd csoportok kö- zötti megbeszélés	feladatlap: 12., 13., 14. feladat,
IV. Összegzés, a megértettek felhasználása					
Kiegészítéssel feladat	lényegkiemelés		egyéni munka, majd frontális	megbeszélés	feladatlap: 15. feladat

A FELDOLGOZÁS MENETE

Az alábbi részletes leírás célja elsősorban egyféle minta bemutatása. A pedagógus differenciálhat a feladatok alapján.

I. A teljes szöveg áttekintése	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Az órai feladat meghatározása: A tatárjárással ismerkedünk a mellékelt szöveg alapján.</p> <p>A teljes szöveg áttekintése</p> <p>3. A cím értelmezése Mi várható a cím alapján? Mit tudunk már erről a témáról?</p> <p>4. Tájékozódás a szövegben A kiemelt szavak, mondatok elolvasatása, értelmezése</p> <p>A szövegben előforduló történelmi személyekhez kapcsolódó ismeretek megkeresése a <i>Ki kicsodában</i> (Szükség esetén az életrajzok fénymásolt példányai is használhatók.)</p> <p>3. A grafikonok és a táblázat megfigyeltetése A grafikonok és a táblázat alapján mit tudunk meg a tatárjárásról és következményeiről?</p> <p>A teljes szöveg elolvasása Tanári bemutató olvasás Szempont: Milyenek témájuk, keletkezésük ideje szerint a különböző betűtípussal írt szövegek?</p>	<p>Megállapítják, mi lesz a szöveg témája. Felelevenítik eddigi ismereteiket. (feladatlap: 1., 2. feladat)</p> <p>A kiemelt részek olvasása, megbeszélése (feladatlap: 3. feladat)</p> <p>A történelmi személyekről olvasottak rövid megbeszélése. (feladatlap: 4. feladat)</p> <p>A grafikonok bemutatják, hogy a tatárok közel kétszer annyian voltak, mint a magyarok, illetve láthatjuk a tatárok pusztításának mértékét. A táblázat a tatárjárás utáni várépítések számát ismerteti. (feladatlap: 5. feladat) A fentiek alapján kialakul az olvasási stratégia: várhatóan a tatárjárásról és következményeiről szól a szöveg.</p> <p>Követik a tanári felolvasást, megállapítják, hogy a dőlt betűvel írt szöveg egy akkor élt ember leírása a muhi csatáról, tehát forrás.</p>
II. A szövegegységek olvasása, megértése	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Az osztály párokra osztása, lehetőleg különböző képességű gyerekek alkossanak egy párt. A szöveg újraolvasása Rogerius-idézetig, a grafikon megfigyelése</p>	<p>A kijelölt rész önálló újraolvasása</p>

TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>A feladatlapon a szövegrészhez kapcsolódó feladatok megoldása. Kártyák készítése. A kártyák elkészítése páros munkával, majd a párok a csoport többi tagjával is megbeszélik a kérdéseket és a válaszokat. Ha lehetőség van rá, használják az SDT tatárjáráshoz kapcsolódó részeit. Természetesen, ha nem lehetséges az internet-használat, a feladat kihagyandó.</p> <p>Rogierius szövegének önálló elolvasása, a hozzá kapcsolódó feladatok megoldása a feladatlapon. Lehetőség szerint az SDT muhi csatához kapcsolódó feladatának megoldása, a történelmi atlasz használata</p> <p>A táblázat értelmezése, és a feladatok megoldása a feladatlapon.</p> <p>A vázlat elkészítése a mondatok helyes sorrendbe rakásával.</p> <p>Nagyon fontos a tanulók önálló munkájának értékelése.</p> <p>Érvek gyűjtése: a muhi vereség elkerülhető lett volna. A feladatot először egyénileg oldják meg a tanulók, majd csoportban beszélik meg. Egyezségre kell jutniuk, melyek a legjobb érvek.</p> <p>A történelmi személyekről szóló szövegeknél fontos, hogy pontos információkat tartalmazzanak.</p>	<p>Írásbeli feladat a feladatlapon, a kártyák elkészítése, lehetőség szerint az internet használata, utána a kártyákon lévő kérdések, válaszok megbeszélése (feladatlap: 6., 7. feladat)</p> <p>Önálló olvasás, feladatmegoldás, a munka értékelése párokban (feladatlap: 8. feladat)</p> <p>A tanulók önálló munkájának megbeszélése, értékelése (feladatlap: 9., 10. feladat)</p> <p>Önálló vázlatalkotás, párban a munka értékelése (feladatlap: 11. feladat)</p> <p>Egyéni munka, majd a csoport közös munkája (feladatlap: 12., 13., 14. feladat)</p> <p>Csoportmunka</p>
III. Összegzés, a megértettek alkalmazása	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Mondatok kiegészítése.</p> <p>Nagyon fontos a feladatlap ellenőrzése, a szövegalkotási feladat szóbeli értékelése</p>	<p>Önálló munka a feladatlapon, majd értékelés párokban (feladatlap: 15. feladat)</p>

A TATÁRJÁRÁS

Az „őshazában” maradt magyarok életéről hírt hozó **Julianus** barát megtudta, hogy a magyarokkal szomszédos **tatárok Németország megtámadására készülnek**. Az útjuk Magyarországon keresztül vezetett.

A tatárok, más néven mongolok állattartó, nomád nép, hazájuk Belső-Ázsia. Innen indították hódító hadjárataikat, **elfoglalták Kínát**, és nyugat felé kezdtek terjeszkedni. A 13. században uralkodójuk, **Dzsingisz kán** már hatalmas birodalom ura volt. Az egyik előkelő mongol családból származott **Batu kán**. A tehetséges, fiatal hadvezér lett az Európa felé indított hadjárat vezetője.

A tatárok **1241-ben** törtek be Magyarországra. **IV. Béla fegyverbe szólította az ország hadra fogható népét**. A tatárok hada viharos gyorsasággal, három oldalról támadott az országra. **(S)**

A király hada a mai **Pestről a Sajó folyóig** nyomult előre, és ott a folyón átívelő híd védelmére rendezkedett be. A tatárok a folyó túloldalán sorakoztak fel. Első rohamuk **1241. április 11-én** nem hozott számukra győzelmet. A magyar sereg visszaverte őket, azután nyugovóra tért. Ez az óvatlanság megbosszulta magát.

Rogierius, nagyváradi esperes *Siralmas ének* című művében így ír:

„A tatárok a magyar seregtől jó messze gázlót találtak, egy éjszaka mind átkeltek rajta, hajnalban kö-

rülvették a királyegész seregét, s úgy kezdték rászórni a nyilat, mintha jégeső lett volna. A magyarokat nagyon hirtelen és készületlenül érte a támadás. Amint fegyvert fogtak és lóra kaptak, nem lelték a katonák vezéreiket, a vezérek katonáikat s csak úgy magukat elhagyva mentek harcba. Ugyanis olyan sűrűn eregették nyilait a tatárok, hogy majdnem árnyékba borították a küzdőket... Nem is állhatták ki a nyiluk ütéseit a magyarok, hanem a tábor területére hátráltak. A ki-

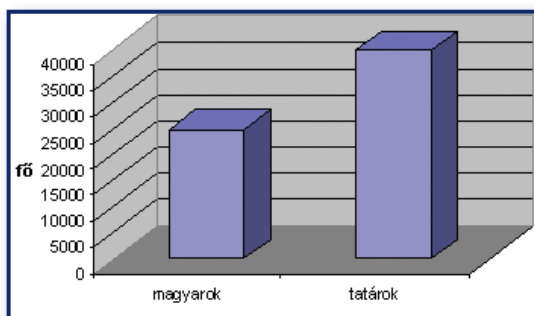
rály nem tudta rendbe állítani a hadat s a magyarok csak összevissza, innen-onnan mentek az ütközetbe. A tatárok nyilazva nyomultak nekik szembe, s visszakergették a támadó csapatrészeket a főcsereg közé, úgyhogy azok ott a nagy hőség és szorosság miatt egészen ellankadtak.” **(S)**

Az ütközetben odaveszett a nádor, az országbíró és két érsek is. A király is csak nagy nehézségek árán tudott elme-

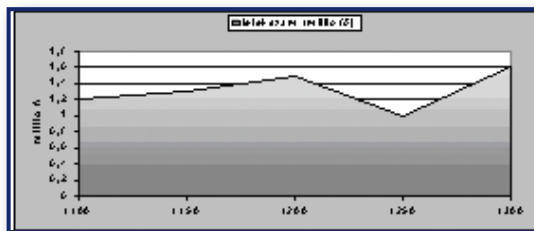
nekülni a csatatérről.

A **muhi csata** után a tatár sereg módszeresen rabolt, gyilkolt, fosztogatott. Felégették az útjukba kerülő városokat, falvakat.

Egyedül a **kővárakkal** és a magas fallal körülvett apátságokkal nem bírtak. Ezt a tényt vette figyelembe IV. Béla, amikor a tatárok 1242-es váratlan kivonulása után a kővárak építését kezdeményezte. A tatárjárás idején körülbelül harminc kővár volt az országban.

1. A tatár és a magyar sereg létszáma

2. A Magyar Királyság lélekszámának alakulása

IDŐSZAK	ÚJONNAN ÉPÍTETT VÁRAK	A KIRÁLY ÁLTAL ÉPÍTETT VÁRAK
1242–1250	16	5
1251–1260	5	1
1261–1270	29	6
1271–1280	32	9

3. Várépítések 1242-80 között

FELADATLAP

Ráhangolódás, az előzetes ismeretek felelevenítése

- 1. Gyűjts össze, és írd le minél több fogalmat, nevet, helynevet, ami a tatárokkal kapcsolatban eszedbe jut!**
Pl. mongolok, Dzsingisz kán, Batu kán, Juliánus, Muhi, IV. Béla, Kálmán herceg stb.
- 2. Próbáld meg az összegyűjtött szavakat csoportokba rendezni. Te gondold ki a csoportosítás szempontjait is!**
A csoportosítás szempontjai lehetnek: helyszín, szereplők, események stb.

A teljes szöveg áttekintése

- 3. Tanulmányozd a címet, a kiemelt szavakat, az ábrákat!**
 - a) Írd le egy mondatban, miről fog szólni a szöveg!
A tatárjáráshoz kapcsolódó személyekről, helyszínekről.
 - b) Miért íródott dőlt betűvel az egyik rész?
Rogierius szövege korabeli írás, tehát forrás.
- 4. Keresd meg a *Ki kicsoda a világtörténelemben* című könyvben Batu, Dzsingisz, Julianus nevét! Írd le néhány szóval, kik voltak ők!**
A megtalált szócikkek rövid leírása: mi volt a legfontosabb tetteik, milyen szerepük volt a tatárjárásban?
- 5. Mit tudsz meg a szövegben található diagram és grafikon adataiból?**
Az elsőből a tatár és a magyar seregek létszámát a tatárjáráskor, a másodikból a magyar lakosság létszámának változását 1100 és 1300 között.

A teljes szöveg elolvasása

- 6. Ismét olvassátok el a szöveg első részét (Rogierius írásáig), tanulmányozzátok az első grafikont, és készítsetek három kártyát! A kártyák egyik oldalára a szöveggel kapcsolatos kérdést írjátok, a másik oldalra a választ!**
Párban dolgozzatok! Ezután a párok a csoport többi tagjának tegyék fel a kérdéseket!
Példák:
Kérdések: Kína elfoglalása után melyik irányba terjeszkedtek a tatárok?
Hol található a tatárok őshazája?
Válaszok: Nyugat felé kezdtek terjeszkedni.
A tatárok őshazája Belső-Ázsiában van.
- 7. Amennyiben lehetőségetek van rá, oldjátok meg az SDT tatárjáráshoz kapcsolódó feladatait!**
A feladatok a tatár terjeszkedéshez, a muhi csata lefolyásához, a tatár harcosok ruházatához, fegyvereihez kapcsolódnak.
- 8. Olvassátok el a Rogierius által írt szövegrészletet, és húzzátok alá a kérdésekre válaszoló részeket!**

a) Miért tudtak átkelni a tatárok a Sajó túloldalára?

Gázlót találtak a Sajón.

b) Miért nem tudtak a magyarok ellenállni?

Készületlenül érte őket a támadás.

c) Ha lehetőségetek van rá, oldjátok meg az SDT muhi csatához kapcsolódó feladatát!

Az animáció a csata lefolyását mutatja be.

d) Nézzétek meg a Történelmi atlaszokban a muhi csata térképét, olvassátok el újra Roge-rius leírását! Ezek után mondjátok el a csata lefolyását!

Vagy ezt a feladatot vagy a c)-t kell megoldani. A térképen is a muhi csata lefolyását kell megfigyelni.

9. Tanulmányozzátok a második grafikont, és ismertessétek a tatár pusztítás nagyságát!

Az 1200-as évek közepén a lakosság száma kb. ötszázezer fővel csökkent.

10. Figyeljétek meg a szövegben található táblázatot, és válaszoljatok a kérdésekre!

a) Miért építettek kővárakat a magyarok a tatárjárás után?

Csak a kővárakat nem tudták a tatárok elfoglalni.

b) A királyon kívül még kik építhettek várakat?

A birtokot kapott földesurak.

c) Körülbelül hányszorosára nőtt 1280-ra a várak száma 1241-hez képest?

Körülbelül megduplázódott.

Vázlatkészítés

11. Az alábbi mondatokat számozással rendezzék a szöveg alapján vázlattá!

3. IV. Béla hada Pestről a Sajóig nyomult előre.

5. Az ország vezetői odavesztek a muhi csatában.

8. A tatárjárás idején körülbelül harminc kővár volt, ezeket nem tudták a tatárok elfoglalni.

1. Julianus hozta a hírt a tatárok várható támadásáról.

9. IV. Béla várak építésébe kezdett, és erre ösztökélte a főurakat is.

4. A tatárok éjjel átkeltek a Sajón, és nyílzáport szórtak a magyarokra.

6. A király nagy nehézségek árán elmenekült a csataterőről.

7. A tatárok raboltak, gyilkoltak, fosztogattak.

2. 1241-ben Batu kán vezetésével indult meg a tatárok támadása.

A tanultak felhasználása

12. Írjatok érveket az előző ismereteitek, az új szöveg, és a történelmi atlasz alapján, hogy a muhi vereség elkerülhető lett volna vagy nem!

A muhi csata elkerülhető lett volna, ha a magyar seregek jobban kihasználják a természeti adottságokat, jobb táborhelyet találnak, ügyelnek az éjszakai őrségre, nem bízzák el magukat az első kisebb győzelem után stb.

- 13. Csoportokban vitassátok meg az összegyűjtött érveket, írjátok le a csoport közös érveit, és olvassátok fel a többieknek!**

A csoport közös munkája alapján kialakul egy minden csoporttag számára elfogadható érvrendszer.

- 14. Minden csoport egy, a tatárjáráshoz kapcsolódó személyt képvisel. Gyűjtsétek össze, mit tudtok róla a szöveg és a *Ki kicsoda* alapján. Ezután ismertessétek a megbeszélteket úgy, hogy nem ejtitek ki a személy nevét. A többieknek ki kell találniuk, ti kit képviseltek!**

Történelmi személyek lehetnek: Batu, Dzsingisz, IV. Béla, Kálmán herceg, stb., a tanár döntése szerint.

ÖSSZEFOGLALÁS

- 15. Egészítsétek ki a mondatokat!**

A tatárok *Németország* megtámadására készültek, és Magyarország az útjukba esett. A tatárok hazája *Belső-Ázsia*. Uralkodójuk, *Dzsingisz kán* már hatalmas birodalom ura volt. *Batu kán* volt az Európa felé indított hadjárat vezetője. A tatárok *három* oldalról támadtak Magyarországra. A tatárjárásról, a muhi csatáról, a pusztításról *Rogierius Siralmas ének* című művében írt. A tatárok 1242-ben váratlanul *kivonultak az országból*.

MÁTYÁS KIRÁLY HADSEREGE

**A VERBÁLIS ÉS KÉPI INFORMÁCIÓK ÁLTAL
KÖZVETÍTETT TUDÁS ÉRTELMEZÉSÉRE IRÁNYULÓ
KÉPESSÉGFEJLESZTÉS**

MODULLEÍRÁS

A MODULOK CÉLJA	A verbális és képi információhordozók által közvetített tudás értelmezésére irányuló készségfejlesztés a 6. évfolyamos történelem tantárgyhoz kapcsolódóan narratív szövegen és képeken keresztül. A szövegben található ok-okozati összefüggések felismertetése, a történelmi szakkifejezések megértése, használata, a történelmi idő fogalmának mélyítése. A képek értelmezése, segítségükkel történő szövegalkotás.
IDŐKERET	1×45 perc
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	11–12 év (6. évfolyam)
MODULKAPCSOLÓDÁSI PONTOK	<p>Tágabb környezetben</p> <p>Tantervi kapcsolódások: magyar nyelv és irodalom 3., 4. évfolyam magyar irodalom 5., 6. évfolyam</p> <p>Kereszttantervi kapcsolódások: Információs és kommunikációs kultúra – a verbális információhordozók helyes megfelelő használata, szövegalkotás Tanulás – tankönyvi és egyéb szövegek, képek önálló feldolgozása, megértése, felhasználása Emberismeret: a harc mint foglalkozás, az emberi élet értéke az adott korban</p> <p>Szűkebb környezetben</p> <p>A szövegértés- szövegalkotás fejlesztése a történelem tantárgyban Szociális kompetencia: nyitottság, kíváncsiság az emberi múlt az akkor élt emberek élete iránt. A közös munka értékteremtő voltának felismerése Magyar nyelv és irodalom: szócikk alkotása</p> <p>Ajánlott megelőző tevékenységek: Hunyadi János tevékenysége Ajánlott követő tevékenységek: II. Ulászló uralkodása, a központosított királyi hatalom széthullása</p>
A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS FÓKUSZAI	A szövegértés- szövegalkotás kompetencia kiemelt fejlesztési feladatai: A történelmi szöveg értő olvasása, értelmezése. A képek jelentésének értelmezése, képaláírások készítése

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

A 6. osztályos történelemből szövegei komoly nehézségek elé állítják sok esetben még a jól olvasó gyerekeket is. Az óra célja, hogy egy könnyebb történelmi szakszöveg elolvasása mellett értelmezzék a hozzájuk kapcsolt képeket.

A feladatok közül az önálló vagy csoportmunka figyelembevételével válasszunk, a kooperatív módszerek közül egyet-kettőt felhasználva. Fontos azonban, hogy minden tanuló önállóan elolvassa a szöveget. Természetesen az órák egyes szakaszaiban indokolt a közös beszélgetés és a frontális osztálymunka. Ezen az órán is fontos az ismeretanyag közvetítése, csak most ezt összekapcsoltuk a szövegfeldolgozás, szövegalkotás képességének kiemelt fejlesztésével.

TÁMOGATÓRENDSZER

A kooperatív tanulással, a csoportmunkával kapcsolatos kiadványok ajánlottak a tanári felkészüléshez. Ezek bibliográfiája a kerettanterv és a koncepció mellékletében található.

Alapfelkészítés a szövegértés–szövegalkotás fejlesztésére (30 órás továbbképzés)

Tanácsadás: a szövegértés–szövegalkotás szakmai bizottságának igénybevétele.

Ajánlott folyóiratok: *História*, *Rubicon*

Ajánlott ismeretterjesztő könyvek:

Matthaeidesz–Kondor: *Elődeink fegyverei* (Móra, 1985.)

Zarnóczy Attila: *Mátyás király katonái* (Libra, 1992.)

Barcy Zoltán–Somogyi Győző: *Magyar huszárok* (Móra, 1987.)

Liliom és holló (Officina Nova, 1997.) Új képes történelem sorozat

Varga Domokos: *Magyarország virágzása és romlása* (Móra, 1970.) régi Képes történelem sorozat

Varga Domokos: *Mogyeriktől Mohácsig* (Tankönyvkiadó, 1992.)

ÉRTÉKELÉS

A tanórán a részképességek fejlesztésének különböző fázisaiban:

- szöveges szóbeli értékelés a tanítás során minden lehetséges esetben,
- tanulói önértékelés az önálló munka ellenőrzésekor a feladatlap alapján,
- a csoportmunka értékelése,
- a feladatlap tanári értékelése.

MODULVÁZLAT

A sokféle felkínált tevékenység célja, hogy a feldolgozás menete különböző szempontokhoz illeszkedhessék. Az általunk szűrővel jelölt mezők egy lehetséges bejárású útvonalat jelölnek. Világosabb szűnkével a gyerekek haladási tempójának megfelelő, egymással párhuzamosan végzett, differenciált tevékenységeket jelenítettük meg.

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTEMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
I. A teljes szöveg áttekintése					
1. A cím értelmezése, az előzetes ismeretek felelevenítése, megbeszélése Mi várható a cím alapján? <i>Mátyás király hadserege</i> A cím és a szöveg viszonyára vonatkozó előfeltevések megfogalmazása A meglévő ismeretek felelevenítése, megbeszélése: mit tudnak, tanultak, hallottak Mátyás seregéről?	tájékozódás a szövegben	A munkaforma megválasztásában döntünk az osztály összetételének megfelelően. Ha a csoportmunkát választjuk, a csoportok heterogének legyenek.	frontális vagy csoportos, az osztály összetételének függvényében	beszámoló vagy közös megbeszélés	a szöveg, a feladatlap 1. feladata
2. A szöveg áttekintő olvasása, a kiemelések, képek megfigyelése, értelmezése A cím alapján kialakult előfeltevés újragondolása A kiemelt szavak, mondatok értelmezése A képek megfigyelése	áttekintő olvasás	szóbeli megfogalmazás lehetőleg önállóan, esetleg kis tanári segítséggel	egyéni vagy csoportos	közös megbeszélés vagy beszámoló	a szöveg, a feladatlap 2. feladata

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTÉMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
3. Kialakul az olvasási stratégia. Várható előfeltevés: a szöveg Mátyás király hadseregéről fog szólni.	lényegkiemelés		frontális munka	közös megbeszélés	
II. A szöveg elolvasása					
A teljes szöveg olvasása Tanári bemutató olvasás Szempont: számokra melyik a szövegben a két legérdekesebb új ismeret?	globális megértés		néma olvasás a tanári felolvasással párhuzamosan		
1. A szövegegységek olvasása, megértése A szöveg részenkénti elolvasása csoportokban Az ismert, hallott és az új információk szétválasztása, a képek és a szöveg alapján szómagyarázat írása, a bekezdések tartalmának összefoglalása	információkeresés	a csoportok tagjai közötti differenciált feladatelosztás	önálló és csoportos munka	megbeszélés a csoporton belül	feladatlap 3., 4., 5. feladata, szöveg
2. A szöveg vázlatának elkészítése a bekezdések tartalmának egy-egy mondatba foglalása alapján	lényegkiemelés	a csoportok által megfogalmazott vázlatpontok megbeszélése	egyéni és csoportmunka, majd frontális munka		feladatlap 6., 7., 8. feladata

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTEMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
III. Szövegalkotás, a megértettek alkalmazása					
A képekhez képaláírások, magyarzatok írása, illetve kényelentés megfogalmazása a tanulók képességei szerint	a szövegértés alapján az új tudás integrációja, nyelvi kreativitás, a meglévő ismeretek aktivizálása	csoporton belüli dif- ferenciálás: mondat-, illetve szövegalkotás	heterogén csoportok	csoportos megbe- szélés, előadás	feladatlap 9. feladata
IV. Összegzés, a megértettek felhasználása					
Igaz-hamis állítások megoldása a munkafüzetben	a logikai képességek fej- lesztése	önállóan	egyéni munka, majd frontális el- lenőrzés	megbeszélés	feladatlap 10. felada- ta

A FELDOLGOZÁS MENETE

Az alábbi részletes leírás célja elsősorban egyféle minta bemutatása. Nem lehet és nem szabad kötelező jellegű előírásnak tekinteni. A pedagógus legjobb belátása szerint dönthet a részletek felhasználásáról, módosításáról vagy újabb variációk kidolgozásáról.

I. A teljes szöveg áttekintése	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Az órai feladat meghatározása: Mátyás király hadseregével ismerkedünk a szöveg alapján.</p> <p>A teljes szöveg áttekintése</p> <p>5. A cím értelmezése Mi várható a cím alapján? Mit tudunk már erről a témáról?</p> <p>6. Tájékozódás a szövegben A kiemelt szavak, mondatok elolvastatása, értelmezése</p> <p>3. A képek megfigyeltetése A képek alapján mit tudunk meg a fekete seregről?</p> <p>A teljes szöveg elolvasása Tanári bemutató olvasás Szempont: számokra melyik volt a szövegben a két legérdekesebb új ismeret?</p>	<p>Megállapítják, mi lesz a szöveg témája. Felelevenítik eddigi ismereteiket a feladatlap 1. feladata alapján.</p> <p>A kiemelt részek olvasása, megbeszélése</p> <p>A képek bemutatják, hogy Mátyás seregében milyen fegyvereket használtak. A fentiek alapján kialakul az olvasási stratégia: várhatóan Mátyás hadseregéről szól a szöveg. (feladatlap: 2. feladat)</p> <p>Figyelik, szemmel követik a szöveget, megjelölik a szövegben a számukra legérdekesebb két új ismeretet. Néhány szóban frontálisan megbeszélik.</p>
II. A szövegegységek olvasása, megértése	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Az osztály heterogén négy fős csoportokra bontása. Minden csoport számára az elolvasandó rész kijelölése.</p> <p>A feladatlapon a szövegrészekhez kapcsolódó feladatok megoldása.</p> <p>A szóforgó szabályainak megfelelően beszélnek meg a csoportok tagjai a megoldásaikat. <i>Szóforgó: a csoport tagjai sorban, az óramutató járásával megegyező sorrendben elmondják véleményüket, gondolataikat. A hozzászólás idejét mg lehet határozni.</i></p>	<p>A kijelölt rész önálló olvasása</p> <p>Írásbeli feladatok megoldása a feladatlapon. (3., 4., 5., 6., 7. feladat)</p> <p>A csoport tagjai megbeszélik a megoldásokat, és megegyezésre jutnak abban, melyik mondat fedti le legjobban egy-egy bekezdés tartalmát.</p>

TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>A vázlat közös elkészítése.</p> <p>A képalírások, képmagyarázatok, kémjelentések írása, megbeszélése csoportokban a szóforgó szabályai szerint. Fontos, hogy a magyarázatok lényeges információkat hordozzanak a szövegből, és megfogalmazásuk is szabatos legyen. Csak az egyik szövegalkotási feladatot kell megoldani.</p>	<p>A csoport közös munkája, vázlatírás a bekezdések tartalmát leíró mondatok alapján. (feladatlap: 8. feladat)</p> <p>A tanulók közös munkájának megbeszélése, értékelése. (feladatlap: 9. feladat)</p>
<p>III. Összegzés, a megértettek alkalmazása</p>	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Igaz-hamis állítások megoldása önállóan, majd közös értékelés.</p>	<p>Önálló munka a feladatlapon, majd a megoldások frontális megbeszélése. (feladatlap: 10. feladat)</p>

MÁTYÁS KIRÁLY HADSEREGE

A 15. században az urak seregei gyakran korszerűtleneknek, megbízhatatlanoknak számítottak. Mátyás is tapasztalhatta, hogy uralma mindaddig ingatag, amíg saját rendelkezésű fegyveres ereje kicsi. **1464-ben a 2500 királyi zsoldossal szemben a főuraknak 12 000 katonájuk volt.** Ezért Mátyás egy tőle függő, jól fizetett sereg felállítására törekedett. (A „fekete sereg” jelzõt csak a király halála után kezdték használni a sereg megnevezésére. A feltételezések szerint a király temetésén viselt fekete szalag miatt.)

A sereg magvát cseh, lengyel és német zsoldosok alkották, de voltak közöttük rácok, svájciak és természetesen magyarok is. **Mátyás négy fegyvernemet alakított ki: nehéz- és könnyűlovasság, gyalogság, tüzérség és a dunai hajóhad.** A haderő magva körülbelül 6000 fő volt, amely háborúban 15–20 000 főre növekedett. Mátyás bevételei jelentősek voltak, kb. 700 000 aranyforint évente (egy forint egy szarvasmarha ára). Ez a had azonban óriási kiadást jelentett a kincstárnak. Egy páncélos havi 3, egy gyalogos pedig 2 aranyat kapott zsoldként.

A korszak legfontosabb fegyverneme a lovasság volt. Mátyás csatáit elsősorban ők nyerték meg. Szerepe alapján kettős felépítésű: nehéz- és könnyűlovasság. A nehézlovakok fő fegyvere a lándzsa és a kard volt. Kiegészítette a buzogány, a bárd, a tör, és védőfegyverként a pajzs. A hadsereg egyik legérdekesebb és legnagyobb létszámú fegyverneme a könnyűlovasság volt, akiket Mátyás-huszároknak nevezett. Hadászati elképzeléseiben fontos szerepet kaptak. Felismerte, hogy nehézlovakosságát nem kockáztathatja minden ütközet során, gyalogsága pedig eleinte nem volt elég erős. Az egyetlen lehetséges megoldást választotta: a török hadszíntér barbár, kegyetlen harcmódját, a portyázást

honosította meg a nyugati hadszíntereken is. A könnyűlovasság fő fegyverei a szablya, a kopja és az íj. Ezek kiegészültek buzogánnyal, csákánnyal. Védőfegyverként pajzsot, sisakot és lánclinget használtak.

A fekete sereg volt az első magyar hadsereg, ahol **lényeges szerep jutott a gyalogságnak, melynek védelmét a harci szekerek biztosították.** A husziták kétlovas, oldalt deszkapalánkkal védett, fegyverekkel felszerelt harci szekerekkel törték meg a lovagi seregek erejét. Mátyás átvette és tovább fejlesztette ezt a harcmódot. Seregében

körülbelül 10 000 szekér volt. Gyalogságában négyféle fegyverzetű katona küzdött. Elsőként a puskások vették fel a harcot az ellenséggel, majd a pajzsos és páncélos gyalogosok következtek. Az ellenség támadásának megállítására után a könnyű szálfegyverrel harcoló, ún. drabantok támadtak az ellenségre. Ezek között voltak a király híres számszerijász és paritytyás katonái.

A tüzérség tudatos fejlesztését már Hunyadi János elvégezte. Mátyás megőrizte ezeket az eredményeket, de várostromnál a könnyebb fa ostromgépeket, vagyis a faltörő kosokat és a hajítógépeket fontosabbnak tartotta az ágyúknál.

Mátyás állandóan fejlesztette flottáját. 1476-ban a teljes dunai flottának 364 hajója volt, közöttük 16 nagyméretű, 44 evezős gálya és 34 naszád. Egy-egy gályáról 4 db ágyú és 300 kézi lőfegyver okádta a tüzet. A naszádot 18 evezős mozgatta, egy ágyút helyeztek el rajta. A tüzert 18 kézfegyver növelte. Az egész hajóhad személyi állománya 7300 főből állott, közülük 2600 hajós volt.

Huszárok

Mátyás hadvezére:
Tarczay Tamás

FELADATLAP

Ráhangelődés, a teljes szöveg áttekintése

- 1. Mátyás király híres hadsereget hozott létre. Mit olvastál, hallottál már róla? Írd le két-három mondatban, majd mondd el társaidnak!**

Elmondhatják a tanulók, hogy ez volt a fekete sereg, kik voltak a legismertebb vezetői, esetleg egy-két Mátyás-monda is eszükbe juthat.

- 2. Olvasd el a címet, a kiemelt szavakat, mondatokat, nézd meg a képeket! Miről fog szólni a szöveg?**

Mátyás seregéről, a sereg fegyvernemeiről, fegyvereiről.

A teljes szöveg elolvasása

- 3. Dolgozzatok csoportokban! Olvassátok el a számotokra kijelölt szövegrészt, és minden mondat mögé írtátok oda a következő jelek egyikét!**

√ már ismerted, tanultad

+ új ismeret, de érted, amit olvasol

- nem így tudod, nem így emlékszel

? nem érted, amit olvasol, kérdéseid vannak

* ki szeretnéd egészíteni az olvasottakat

- 4. Beszéljétek meg csoportban, kinek mely ismeretek voltak újak!**

A megoldás itt egyéni, sokféle lehet. Nagyon fontos a csoport közös munkája. Pl. ismeretlen lehet számukra a zsoldosok nemzetisége, a flottát alkotó hajók. Ismerhetik a zsoldos szó jelentését.

- 5. A szöveg segítségével magyarázd meg a következő szavak jelentését!**

a) harci szekér: *A huszitáktól átvett szekér, amelyet két ló húzott, deszkapalánkkal volt védve és fegyverekkel felszerelve.*

b) drabant: *Könnyű szálfegyverrel harcoló katona.*

c) faltörő kos: *várák ostromakor használt fából készült fegyver.*

d) naszád: *18 evezős, egy ágyúval és 18 kézfegyverrel ellátott hajó.*

- 6. Foglald össze minden bekezdés tartalmát egy-egy mondatban!**

a) *Mátyás egy jól fizetett, tőle függő sereg felállítására törekedett.*

b) *Négy fegyvernemet alakított ki: nehéz- és könnyűlovasság, gyalogság, tüzéség, dunai hajóhad.*

c) *A korszak legfontosabb fegyverneme a lovasság volt.*

d) *A fekete sereg az első olyan sereg, ahol lényeges szerep jutott a gyalogságnak.*

e) *Mátyás fontosabbnak tartotta várostromnál a könnyebb fa ostromgépeket, mint az ágyúkat.*

f) *Flottáját 364 hajó alkotta.*

7. Beszéljétek meg a csoportban, ki hogyan fogalmazta meg a bekezdések tartalmát!

A csoport tagjai valószínűleg azonos módon fogalmazzák meg a bekezdések tartalmát, a megoldások közötti apró különbségeket meg kell beszélniük.

Vázlatkészítés**8. Az előbb megfogalmazott mondatok segítségével írjátok le a szöveg vázlatát!**

Egy lehetséges megoldás: a negyedik feladat mondatainak vázlatként való használata.

A tanultak felhasználása**9. A képekhez készíts képaláírásokat, 2–3 mondatos magyarázatokat, vagy írd rövid tényjelentést Mátyás seregéről! (A két feladat közül csak az egyiket oldd meg!)**

Az értékelés szempontjai: a szövegből mennyi ismeretanyagot használt fel, mennyire szabatosak, ötletesek a mondatok, pl. milyen fegyvereket láthatunk, mit viselnek a különböző fegyvernemekhez tartozó katonák?

Összefoglalás**10. I vagy H betűvel jelöld, hogy az alábbi megállapítások igazak vagy hamisak!**

- a) Mátyás zsoldosserege a korszak legütőképesebb hadserege. *igaz*
- b) Mátyás fekete seregének magvát magyar és svájci zsoldosok alkották. *hamis*
- c) A fekete sereg létszáma állandó volt. *hamis*
- d) Mátyás négy fegyvernemet alakított ki. *igaz*
- e) Minden zsoldos egyforma zsoldot kapott. *hamis*
- f) A könnyűlovasságot Mátyás huszároknak nevezte. *igaz*
- g) Mátyás átvette a husziták harci szekérének ötletét. *igaz*
- h) A gyalogságban többféle fegyverzetű katona küzdött. *igaz*
- i) Mátyás szívesebben használta várostromoknál a faltörő kosokat, hajítógépeket. *igaz*
- j) A naszád a gályánál kisebb hajó. *igaz*

**A VÉGVÁRRENDSZER KIALAKULÁSA,
ÉLET A VÉGVÁRAKBAN**

**A KÜLÖNBÖZŐ MŰFAJÚ SZÖVEGEK ÉS TÉNYADATOK
ÁLTAL KÖZVETÍTETT TUDÁS ÉRTELMEZÉSÉRE
IRÁNYULÓ KÉPESSÉGFEJLESZTÉS**

MODULLEÍRÁS

A MODULOK CÉLJA	Szövegértésre–szövegalkotásra irányuló készségfejlesztés a 6. évfolyamos történelem tantárgyhoz kapcsolódóan narratív és irodalmi szövegen, valamint táblázaton keresztül. A szövegben található ok-okozati összefüggések felismertetése, a történelmi szakkifejezések megértése, használata, a történelmi idő fogalmának mélyítése.
IDŐKERET	1×45 perc
AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	11–12 év (6. évfolyam)
MODULKAPCSOLÓDÁSI PONTOK	<p>Tágabb környezetben</p> <p>Tantervi kapcsolódások: magyar nyelv és irodalom 3., 4. évfolyam magyar irodalom 5., 6. évfolyam</p> <p>Kereszttervi kapcsolódások: Információs és kommunikációs kultúra – a verbális információhordozók helyes megfelelő használata, szövegalkotás Tanulás – tankönyvi és egyéb szövegek, táblázatok önálló feldolgozása, megértése, felhasználása Emberismeret: a kiszolgáltatottság fogalmának megbeszélése</p> <p>Szűkebb környezetben</p> <p>A szövegértés–szövegalkotás fejlesztése a történelem tantárgyban</p> <p>Szociális kompetencia: nyitottság, kíváncsiság az emberi múlt az akkor élt emberek élete iránt. A közös munka értékteremtő voltának felismerése. Az erkölcsi tartalom különbözősége régi korokban</p> <p>Ajánlott megelőző tevékenységek: A várháborúk</p> <p>Ajánlott követő tevékenységek: A három részre szakadt ország élete</p>
A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS FÓKUSZAI	<p>A szövegértés–szövegalkotás kompetencia kiemelt fejlesztési feladatai:</p> <p>A történelmi szöveg értő olvasása, értelmezése. A táblázat adatainak értelmezése. A múltat megidéző szöveg alkotása</p>

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

A 6. osztályos történelemből származó szövegek komoly nehézségek elé állítják sok esetben még a jól olvasó gyerekeket is. Az óra célja, hogy egy viszonylag könnyebb történelmi szakszöveg elolvasása mellett megértsék a kort idéző irodalmi szöveget is, értelmezzék a hozzájuk kapcsolt táblázatot.

A feladatok ebben a modulban főleg a tanulók önálló munkájára épülnek. Természetesen az órák egyes szakaszaiban indokolt a közös beszélgetés, a frontális osztálymunka, illetve a kooperatív munka. Ezen az órán is fontos az ismeretanyag közvetítése, csak most ezt összekapcsoltuk a szövegfeldolgozás, szövegalkotás képességének kiemelt fejlesztésével.

TÁMOGATÓRENDSZER

A kooperatív tanulással, a csoportmunkával kapcsolatos kiadványok ajánlottak a tanári felkészüléshez. Ezek bibliográfiája a kerettanterv és a koncepció mellékletében található.

Alapfelkészítés a szövegértés–szövegalkotás fejlesztésére (30 órás továbbképzés)

Tanácsadás: a szövegértés–szövegalkotás szakmai bizottságának igénybevétele

Ajánlott folyóiratok: *História*, *Rubicon*

Ajánlott ismeretterjesztő könyvek:

Matthaeidesz – Kondor: *Elődeink fegyverei* (Móra, 1985.)

Barcy Zoltán – Somogyi Győző: *Magyar huszárok* (Móra, 1987.)

Lengyel Dénes: *Magyar mondák a török világból és a kuruc korból* (Móra, 1992.)

Vikol Katalin: *A török félhold árnyékában* (Reflektor, 1988.)

ÉRTÉKELÉS

A tanórán a részképességek fejlesztésének különböző fázisaiban

- szöveges szóbeli értékelés a tanítás során minden lehetséges esetben,
- tanulói önértékelés az önálló munka ellenőrzésekor a feladatlap alapján,
- a csoportmunka értékelése,
- a feladatlap tanári értékelése.

MODULVÁZLAT

A sokféle felkínált tevékenység célja, hogy a feldolgozás menete különböző szempontokhoz illeszkedhessék. Az általunk szürkével jelölt mezők egy lehetséges bejárási útvonalat jelölnek, amelyet célszerű betartani, de szükség esetén az osztály igényeinek megfelelően változtatható. Világosabb szürkével a gyerekek haladási tempójának megfelelő, egymással párhuzamosan végzett, differenciált tevékenységeket jelentítettük meg.

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTÉMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
I. A teljes szöveg áttekintése					
1. A cím értelmezése, az előzetes ismeretek felelevenítése, megbeszélése Mi várható a cím alapján? <i>A végvárnak élete</i> Tájékozódás a szövegben A cím és a szöveg viszonyára vonatkozó előfeltevések megfogalmazása A meglévő ismeretek felelevenítése, megbeszélése: mit tudnak, tanultak, hallottak a végvári katonákról?	tájékozódás a szövegben	a munkaforma megválasztása, ha a csoportmunkát választjuk, a csoportok mindenképpen heterogének legyenek	frontális vagy csoportos, az osztály összetételének függvényében	beszámoló vagy közös megbeszélés	a szöveg, a feladatlap 1. feladata
2. A szöveg áttekintő olvasása, a kiemelések, a táblázat megfigyelése, értelmezése A cím alapján kialakult előfeltevés újragondolása A kiemelt szavak, mondatok értelmezése A táblázat megfigyelése	áttekintő olvasás	szóbeli megfogalmazás lehetőleg önállóan, esetleg kis tanári segítséggel	egyéni vagy csoportos	közös megbeszélés vagy beszámoló	a szöveg, a feladatlap 2. feladata

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTÉMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
3. Kialakul az olvasási stratégia Várható előfeltevés: a szöveg a végvárrendszer kialakulásáról, a végváriak életéről fog szólni	lényegkiemelés		frontális munka	közös megbeszélés	
II. A szöveg elolvasása					
A teljes szöveg olvasása	globális megértés	önálló olvasás	néma olvasás	beszámoló	
1. A szöveg elolvasása tanári felolvasás formájában Szempont: a műfaji különbségek megfigyelése a szövegben A szöveg újraolvasása egyénileg: az ismert, hallott és az új ismeretek szétválasztása, a táblázat értelmezése, szótárhasználat (A könyvekből, ha nincs elegendő példányszámú, a szükséges szócikkek kifénymásolhatók.)	információkeresés	az osztály tagjai közötti differenciált feladatelosztás	önálló munka	megbeszélés az osztályon belül, esetleg csoportokban	feladatlap 3–12. feladata, szöveg, <i>Értelmező kézisztár,</i> <i>Ki kicsoda a magyar irodalomban?</i>
2. A szöveg vázlatának elkészítése	lényegkiemelés	egyéni feladatmegoldás	egyéni, majd csoportmunka, illetve frontális munka		feladatlap 13. feladata

LÉPÉSEK, TEVÉKENYSÉGEK	KIEMELT KÉSZSÉGEK, KÉPESSÉGEK	CÉLCSOPORT, A DIFFERENCIÁLÁS LEHETŐSÉGEI	TANULÁSSZERVEZÉS		ESZKÖZ, FELADAT, GYŰJTEMÉNY
			MUNKAFORMÁK	MÓDSZEREK	
III. Szövegalkotás, a megértettek alkalmazása					
Fogalmazás írása: Mi a véle-ményed a végvári vitézek életéről?	a szövegértés alapján az új tudás integrációja, nyelvi kreativitás, a meglévő ismeretek aktivizálása	páros, majd csoportmunka	heterogén csoportok	csoportos megbeszélés, felolvasás	feladatlap 14. feladata
IV. Összegzés, a megértettek felhasználása					
A végvári élethez fontos tulajdonságok gyűjtése	szókincsfejlesztés	önállóan	egyéni munka, majd frontális ellenőrzés	megbeszélés	feladatlap 15. feladata

A FELDOLGOZÁS MENETE

I. A teljes szöveg áttekintése	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Az órai feladat meghatározása: A végvárok életével foglalkozunk a szöveg alapján.</p> <p>A teljes szöveg áttekintése</p> <ol style="list-style-type: none"> A cím értelmezése Mi várható a cím alapján? Mit tudunk már erről a témáról? Tájékozódás a szövegben A kiemelt szavak, mondatok elolvastatása, értelmezése A táblázat megfigyeltetése A táblázat alapján mit tudunk meg a Királyi Magyarország bevételeiről, a végvári katonák zsoldjának arányáról az összes hadi kiadáshoz képest? <p>A teljes szöveg elolvasása Tanári bemutató olvasás Szempont: Milyen műfaji különbséget jelöl a kétféle betűtípus?</p>	<p>Megállapítják, mi lesz a szöveg témája. Felelevenítik eddigi ismereteiket (feladatlap: 1. feladat).</p> <p>A kiemelt részek olvasása, megbeszélése</p> <p>A táblázat adataiból megtudhatjuk, hogy az ország hadi kiadásai sokkal nagyobbak voltak mint a bevételei. A fentiek alapján kialakul az olvasási stratégia: várhatóan a végvárok életéről szól a szöveg (feladatlap: 2. feladat).</p> <p>Tanári bemutató olvasás után megállapítják, hogy történelmi szövegről és irodalmi szövegről, versről van szó.</p>
II. A szövegegységek olvasása, megértése	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Az osztály négyfős heterogén csoportokra, azon belül párokra bontása.</p> <p>A feladatok önálló megoldása a feladatlapon A feladatok önálló megoldása a feladatlapon. Nem kell mindenkinek minden feladatot megoldania, érdemes képességek szerint válogatni. Utána a csoporton belül megbeszélik a megoldásokat.</p> <p>A megoldások megbeszélése párokban, majd frontális ellenőrzés</p> <p>A vázlat elkészítése a páros szóforgó szabályai szerint (<i>páros szóforgó: a tanulók a csoporton belül párokban egymást váltva mondják el gondolataikat. A párok megbeszélik azonos és különböző gondolataikat, egyezségekre jutnak.</i>)</p>	<p>A szöveg önálló újraolvasása</p> <p>Írásbeli feladat a feladatlapon (3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. feladat).</p> <p>A tanulók önálló munkája, páros, majd közös ellenőrzés</p> <p>A párok közös munkája a feladatlapon (13. feladat)</p>

TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>Önálló fogalmazások írása, értékelés a csoportok között a fórumszínház szabályai szerint. <i>Vagyis egy tanuló képviseli a csoport közös véleményét.</i> Az értékelésnél fontos, hogy meggyőzőek legyenek a gondolatok, és amennyiben lehet, eredetiek. Értékelnünk kell a fogalmazás minőségét is, vagyis a megfelelő szó- és mondathasználatot, a szöveg logikus felépítését. (Elképzelhető kezdések: Nagyon szívesen lennék végvári vitéz, mert... vagy ennek az ellenkezője.)</p>	<p>A tanulók önálló munkája a feladatlapon (13. feladat), a tanulók munkájának megbeszélése, értékelése. Értékeljük, hány érvet tudtak összegyűjteni, a közös munkát bemutató tanuló kiállítását, bemutatását, a csoport együttműködését.</p>
<p>III. Összegzés, a megértettek alkalmazása</p>	
TANÁRI TEVÉKENYSÉG	TANULÓI TEVÉKENYSÉG
<p>A végvári élethez fontos tulajdonságok gyűjtése a kerekasztal szabályai szerint A csoportok munkájának frontális megbeszélése A feladatok önálló megoldása a feladatlapon. Nem kell mindenkinek minden feladatot megoldania, érdemes képességek szerint válogatni. Utána a csoporton belül megbeszéljük a megoldásokat.</p>	<p>Feladatlap: 14. feladat, a csoport közös munkája, közös megbeszélés</p>

A VÉGVÁRRENDSZER KIALAKULÁSA, ÉLET A VÉGVÁRAKBAN

A végvárrendszer kialakítása **Zsigmond király** nevéhez kapcsolódik. A törököktől elszenvedett nikápolyi vereség után rendelte el a déli védelmi rendszer kiépítését. A végvárak láncszerűen, sorban húzódtak **Nándorfehérvártól keleti irányba**. A pénzforrást ehhez a rendkívüli adók és az elzárólagosított királyi birtokok szolgáltatták. **Mátyás király** uralkodásának idején fejeződött be a **kettős végvár vonal** kiépítése. **1541 után** a törökök egymás után foglalták el a végvárakat, ezért **új végvári rendszert** kellett létrehozni az ország belsejében. Ennek védhetősége azon is múlt, hogy mennyire tud alkalmazkodni a természeti környezethez. A várak nagyjából a **síkság és a hegyvidék találkozásánál** alakultak ki, és a várépítők felhasználták a folyók, tavak, mocsarak adta lehetőségeket is. A kisebb erösségek nem kővárak, hanem pallók közé vert agyagból készített **palánkvárak** voltak. A végvárrendszer kiépítése, fenntartása **óriási pénzüsségeket emésztett fel**. Ehhez rendszeres pénzügyi segítséget nyújtottak a német fejedelmek és a pápa.

A **végvári katonák** megjelenésével **új társadalmi réteg alakult** ki. Életük nemcsak a harcok miatt volt nehéz, hanem amiatt is, hogy fizetségük gyakran elmaradt. A végvári vitézek életéhez hozzátartoztak a **párviadalok**, valamint a **portyázás** a törökök által elfoglalt területeken.

A párviadalokat ugyan tiltották mind a török, mind a Habsburg feljebbvalók, mégis rendszeresek voltak. Kölcsonösen cselet vetet-

tek egymásnak a magyarok és a törökök, így kényszerítve ki a párviadalt. **A bajvívásnak kialakult szabályai voltak**. Megegyeztek a viadal helyében, idejében, a kísérő csapat létszámában. Kihívásként fegyvert, süvegre való tollat küldtek, de gyakran durva hangú levelekben sértegették egymást. A magyarok kihívásként rókát vagy a törökök által tisztátalannak tartott disznó fülét, farkát küldték az ellenfélnek. Elképzelhetetlen gyávaság lett volna a kihívásra nem elmenni vagy nem felelni.

Szinte bevett szokás volt az **ellenséges falvakat, városokat megsarcolni** vagy „megütni” egy-egy vásárt. A gyakran elmaradó zsold miatt a zsákmányszerzés rendszeres jövedelemforrássá vált. Ezekhez a sok mozgást, gyorsaságot igénylő harci feladatokhoz alkalmazkodott a kialakuló magyar **végvári könnyűlovasság**. Fegyverzetét (kopja, szablya, íj, pajzs), sőt még az öltözékét is részben török ellenfelétől, a szpáhiktól vette el.

A könnyűlovasság **minden tisztje és altisztje nemesember volt**, de a gyalogság tagjai között sem volt ritka a nemes, aki elmenekült török kézre került birtokáról. **Minden katona tisztje lehetett**, mert vitézségével bárki nemességet szerezhethetett. A férfias élet, a próbatételek, a kaland sokakat vonzott a végvárakba.

A végvárak katonaságának **többféle feladata** volt. A vár közvetlen védelme a gyalogosokra és a pattantyúsokra hárult, míg a vár körzetének ellenőrzése, az átmenő utak biztosítása és a lakosság védelme a lovasság kötelessége volt.

ÉV	A MAGYAR KIRÁLYSÁG BEVÉTELEI	A VÉGVÁRI KATONASÁG ZSOLDJA	AZ ÖSSZES HADIKIADÁS
1554	765 000 Ft	762 000 Ft	1 143 000 Ft
1556	765 000 Ft	945 000 Ft	1 328 000 Ft
1572	765 000 Ft	1 386 000 Ft	1 767 000 Ft
1576	765 000 Ft	1 659 000 Ft	2 040 000 Ft
1578	765 000 Ft	1 462 000 Ft	1 841 000 Ft
1582	765 000 Ft	1 418 000 Ft	1 801 000 Ft
1593	765 000 Ft	1 572 000 Ft	1 958 000 Ft

Számos irodalmi alkotásban olvashatunk a végvári katonák hősiességéről, helytállásáról. **Tinódi Lantos Sebestyén** örökítette meg Eger várának 1552-es ostromát, a magyar vitézek bátorságát az **Egri históriának summája** című versében.

*„Summáját írom Eger várának,
Megszállásának, viadaljának,
Szégyenvallását császár hadának,
Nagy vigasságát Ferdinánd királynak.*

*A tömlöcbástyánál Dobó vala,
Ott ő apródját ellőtték vala,
Ő keze, lába sebesült vala,
Ott asszonynépek vitézkednek vala.”*

A végvári élet, vitézség megéneklője **Balassi Bálint**, aki életének jelentős részét végvári katonaként élte le. Egyik legismertebb versében,

az **Egy katonaének** címűben így ír a végvári katonák életéről:

*„Vitézek mi lehet ez széles föld felett
szebb dolog az végeknél?...”*

*Veres zászlók alatt lobogós kópiát
vitézek ott viselik,
Roppant sereg előtt távol az sík mezőt
széllyel nyargalják, nézik,
Az párduckáppákkal, fényes sisakokkal,
Forgókkal szép mindenik....*

*Az jó hírért névért s az szép tisztességért
ők mindent hátra hadnak,
Emberségről példát, vitézségről formát
mindeneknek ők adnak,
Midőn mint jó sólymok mezőn széllyel járnak,
vagdalkoznak, futtatnak.”*

FELADATLAP

Ráhangelődés, a teljes szöveg áttekintése

1. Fekete István egyik regényének a címét rejti a szórejtvény. A mű a végvári vitézek életéről szól. Mi a regény címe?

Amutnematssetagaiynáppoka

A koppányi aga testamentuma

A feladat célja csak a motiváció. Ha az időnk engedi, egy-két mondatot mondhatunk a regényről.

2. Olvasd el a szöveg címét, a kiemelt szavakat, mondatokat, figyeld meg a táblázatot!

Ezeknek az információknak a birtokában fogalmazd meg három-négy kérdést a szöveggel kapcsolatban!

Minden, a szöveghez kapcsolódó kérdés jó. Pl. Milyen irányba húzódtak a végvárak? Mikor kellett új végvárrendszert kialakítani? Hol építették fel a végvárakat?

A teljes szöveg olvasása

3. Olvasd végig a szöveget, és keresd meg az *Értelmező kéziszótárban*, mit jelentenek a következő szavak! Röviden írd le a szócikkek tartalmát!

a) palánkvár

b) bajvívás

c) portya

d) megsarcolni

A szócikkek rövid tartalma.

4. Nézd meg egy szakkönyvben, lexikonban vagy a *Ki kicsoda a magyar irodalomban* című könyvben, ki volt Tinódi Lantos Sebestyén, Balassi Bálint. Írd le néhány művük címét!

Tinódi Lantos Sebestyén: pl. Eger várának históriája

Balassi Bálint: pl. Egy katonaének, Óh, én édes hazám, stb

Ha szükséges, a szócikkeket fénymásolatban is a gyerekek kezébe adhatjuk.

5. Párosítsd az összetartozó elemeket!

A) Zsigmond király 2, 5

B) Mátyás király 1

C) Habsburg uralkodók 4

D) A várak építésének helye 3

E) 1541 után 4

1. a kettős végvárvonal kiépítése

2. a végvárvonal láncszerű kiépítése

3. síkság és hegyvidék találkozása

4. új végvári rendszer kialakítása

5. nikápolyi csatavesztés

6. Figyeld meg a táblázat adatait! Fogalmazd meg, miért volt szükség a német fejedelmek és a pápa pénzügyi segítségére?

Mert a Királyi Magyarország bevételei a hadikiadásoknak egy töredékét fedezték, még legtöbbször a katonák zsoldját sem.

- 7. Milyen hadikiadások lehettek még a végvári katonák zsoldján kívül?**
A várak fenntartása, a hadsereg egyéb részeinek kiadásai.
- 8. Figyeld meg, mennyivel nőtt a 39 év alatt a katonák zsoldja és a teljes hadikiadás!**
A zsold több mint kétszeresére, a hadikiadás kb. 800 000-rel.
- 9. Írd be az egyenlőségjelet a megfelelő helyekre!**
*Végvári katona = nemesember
Könnyűlovás tiszt, altiszt = nemesember
Bátor vitézi tettek = nemesember*
- 10. Egészítsd ki a táblázatot!**

A végvári katonák feladatai	A végvári katonák pénzszerzési lehetőségei
<i>a vár közvetlen védelme</i>	bajvívás
<i>az utak biztosítása</i>	portyázás
<i>a lakosság védelme</i>	hadisarc

- 11. Olvastad az Egri csillagok című Gárdonyi-regényt? Ki volt a Tinódi által emlegetett Dobó?**
*Az egri vár kapitánya
Hogyan „vitézkedtek” az asszonyok? Fegyverrel harcoltak, és a bástyákról forró vizet, szurkot, stb. öntöttek a törökökre.*
- 12. Balassi szerint miért jó végvári vitéznek lenni?**
Szabadok, és a harc hírnevet, dicsőséget jelenthet nekik.

Vázlatkészítés

- 13. Egészítsd ki az alábbi hiányos vázlatot!**
- A végvárrendszer kialakítása Zsigmond uralkodásának idején kezdődött.
 - Mátyás idején alakult ki a kettős végvárrendszer.*
 - 1541 után új végvári vonalat kellett létrehozni.
 - A végvárrendszer kiépítése, fenntartása óriási összegeket emésztett fel.
 - A végvári katonák megjelenésével *új társadalmi réteg alakult ki.*
 - A végvári könnyűlovasság alkalmazkodott a sok mozgást, gyorsaságot igénylő feladatokhoz.
 - A katonák az elmaradt zsoldjukat a következő módokon egészítették ki:
bajvívással, portyázással, ellenséges falvak, városok megsarcolásával.
 - A katonák feladatai voltak: *a várak közvetlen védelme, a környék ellenőrzése, az utak biztosítása, a lakosság védelme.*
 - Több irodalmi alkotás is megörökítette a végváriak életét.

A tanultak felhasználása

- 14. A XVI. században élsz. Írj rövid buzdító beszédet, levelet, amivel szerinted meg tudod győzni gyerekkori pajtásodat, hogy álljon be végvári vitéznek. Választhatod azt a témát is, hogy ne álljon be.**

Lehetséges példák:

Kedves Barátom!

Most lehetőség lenne végvári vitézzé válni, mert kapitányunk új embereket toboroz. Sehol máshol nem lehetsz ilyen szabad mint itt. Gondold meg, milyen vidám az életünk, amikor párviadalra készülünk, száguldunk a sík mezőn, rajtaütünk egy portyázó török hadon. Igaz, sokat ázunk-fázunk, de a dicsőség, a hírnév mindenért kárpótol.

Várlak a seregben!

Igaz barátod:

Eger, 1569. augusztus hava

Kedves Barátom!

Hallottam, végvári katona akarsz lenni. Ne tedd! Tudod, milyen nehéz a sorsunk? Zsoldot csak ritkán kapunk, a megélhetésünket mindenféle piszkos módon kell biztosítanunk. Sokat ázunk-fázunk. Itt nagyon olcsó az emberélet. Igaz, azt mondják, dicső dolog harcban meghalni.

Kérlek, gondold meg még egyszer.

Igaz barátod:

Eger, 1569. augusztus hava

Összegzés

- 15. Gyűjtsd össze azokat a tulajdonságokat, amelyek szerinted fontosak a végvári katonák számára!**

Egy végvári vitéznek bátornak, ügyesnek, kitartónak kell lennie. Bírnia kell az időjárás változásait, a fáradtságot, nem szabad, hogy féljen a haláltól, stb.